

gostejše oziroma tiste, ki so bile blizu našemu prostoru in Slovencem»: armadni križec 1813–1814, spomenica vojnega pohoda proti Danski leta 1864, vojna medalja 1873, spominska medalja pomorskega potovanja 1892–1893, jubilejna spominska medalja 1898, jubilejna dvorna medalja, jubilejni križec 1908, bosansko-hercegovska spominska medalja, spominski križec za mobilizacijo 1912–1913 in Karlov četni križec. Tudi tu avtor pri posameznih odlikovanjih predstavi življenjske zgodbe odlikovancev, še posebej dejanja, zaradi katerih so si odlikovanje prislužili.

Zatem avtor na podoben način obdela zaslužne križce, oznake za vojaško službo, medaljo za 40-letno verno službo, častni znak za zasluge Rdečemu križu, vojni križec za civilne zasluge, ranjeniško medaljo in duhovniški zaslužni križec. V tem delu je predvsem zanimiva predstavitev Slovencev in Slovenk, civilistov, ki so prejeli odlikovanje za zasluge (tako v miru kot med vojno), ter nekaterih vojaških duhovnikov. Ta del avtor zaključuje z dvema visokima odlikovanjema (red zlatega runa in kraljevski ogrski red sv. Štefana). Prek življenjskih zgodb nekaterih Slovencev, ki so služili na drugih frontah oz. sodelovali z zavezniškimi vojskami, predstavi nekatera tuja (neavstro-ogrsko) odlikovanja, ki so se zbleščala na prsih slovenskih vojakov in častnikov: pruski železni križec, pruska vojaška zaslužna medalja in red Pour le Mérite, bavarski red za vojaške zasluge in vojaški zaslužni križec, turški železni polmesec ter bolgarski red za vojne zasluge in red za hrabrost.

V naslednjem delu avtor navede še nekatera druga častna priznanja in počastitve. Tako predstavi kratko zgodovino najbolj znanega slovenskega polka – 17. pešpolka – in njegove imejtelje, prejemnike častnih naslovov in titul ter povzdige v plemiški stan. Status priznanja in velike časti so imela tudi cesarjeva lastnoročno napisana pisma, ki so jih prejeli tudi nekateri Slovenci.

Zadnji faleristični del knjige je namenjen pregledu vojaških oznak, znakov in značk, ki so označevale usposobljenost in pripadnost. Knjigo zaključuje pregled vojn, v katere je bila Avstro-Ogrska vpletena med letoma 1848 in 1914, ter pregled organizirano-sti avstro-ogrskih oboroženih sil.

Avtor z uporabo arhivskega gradiva, pregledom sodobnih časopisnih člankov in medvojnih fotografij odlikovancev ter s fotografijami odlikovanj, diplom in sorodnih predmetov na nazoren način zajame in predstavi eno najpomembnejših obdobij v slovenski vojaški in vojni zgodovini.

Monografija klasične predstavitve odlikovanj na edinstven način povezuje z (avto)biografijami odlikovancev, zaradi česar si zasluži prostor na policah vseh ustanov, raziskovalcev ter zbirateljev s področja slovenske vojaške zgodovine in faleristike.

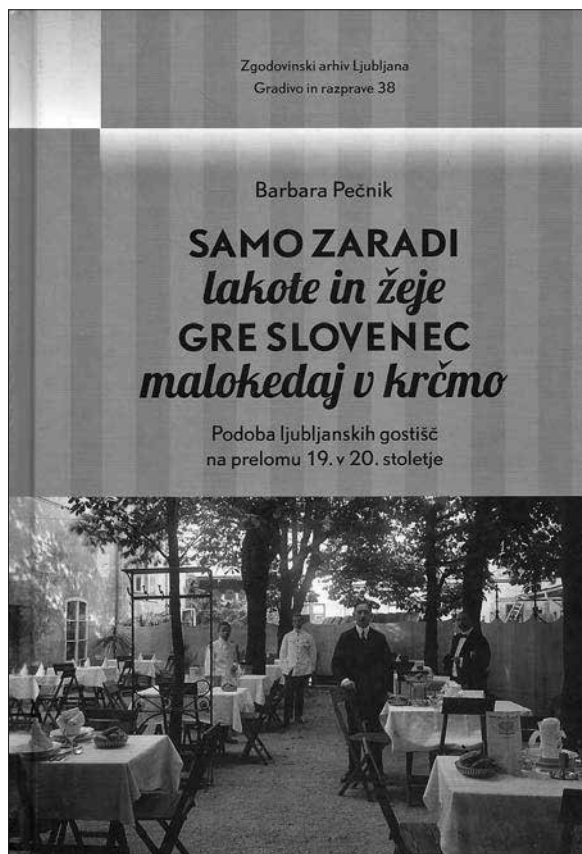
Klemen Kocjančič

Barbara Pečnik: Samo zaradi lakote in žeje gre Slovenec malokedaj v krčmo: podoba ljubljanskih gostišč na prelomu 19. v 20. stoletje. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2017, 380 strani.

Zgodovinske raziskave, ki se dotikajo različnih vidikov zgodovine vsakdanjega življenja oz. t. i. »zgodovine od spodaj«, so v zadnjih desetletjih na Slovenskem doživele močan vzpon. Pri tem je bilo največ pozornosti posvečene obdobju druge polovice »dolgega 19. stoletja«, t. j. času od ustavne dobe do začetka 1. svetovne vojne. Razlog za zanimanje lahko najprej iščemo v dejstvu, da je prav v tem obdobju prišlo do najočitnejšega vdora različnih pojavov modernosti v slovenski prostor. Nacionalizem, industrializacija, demokratizacija in drugi sorodni procesi so tako v sorazmerno kratkem obdobju temeljito preoblikovali vsakdanje življenje tukajšnjega prebivalstva. Hkrati je za zgodovinopisje bistveno, da lahko te spremembe oz. razvoj natančno rekonstruiramo zahvaljujoč velikemu številu ohranjenih zgodovinskih virov. Raziskava Barbare Pečnik o ljubljanskih gostiščih se torej uvršča v že dobro uveljavljeno tradicijo historično-anthropoloških raziskav v slovenskem zgodovinopisju.

Monografija je nastala kot rezultat avtoričinega dolgotrajnega raziskovanja zgodovine ljubljanskih

gostiln. Iz tega tematskega področja je namreč Barbara Pečnik leta 2003 diplomirala, 2014 pa magistrirala. Predstavljeno delo pravzaprav predstavlja knjižno izdajo njene magistrske naloge z istim naslovom. Na tem mestu velja izpostaviti, da knjižna izdaja predstavlja dodatno obogatitev ne le zaradi lažjega dostopa, temveč tudi zaradi zelo posrečenega oblikovnega vidika dela; izstopa predvsem bogat slikovni material, kjer prevladujejo razglednice z motivi ljubljanskih gostišč iz zbirke dr. Walterja Lukana. Oblikovalska ekipa ter založnik si vsekakor zaslužijo posebno pohvalo, saj je branje ali tudi zgolj listanje po delu iz estetskega stališča pravi užitek.

Vsebinsko se delo deli na dva glavna sklopa. V prvem se avtorica posveča kulturni in socialni zgodovini gostiln in gostilničarstva na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Drugi sklop je bolj pozitivistično naravnani, saj je posvečen sistematičnemu pregledu različnih tipov gostišč v centru Ljubljane in pridruženih predmestjih (nekoliko nenavadno je, da je avtorica iz obravnave izpustila Vodmat, čeprav je bil slednji že leta 1896 priključen ljubljanski občini). Obravnava ljubljanskega gostilniškega miljeja je vsekakor temeljita; avtorica je uporabila bogat spekter primarnih virov (arhivsko gradivo iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, objavljene adresarje, zakonike, časopisno gradivo ipd.) in že obstoječe sekundarne literature. Katere so torej glavne ugotovitve raziskave?

Spričo dejstva, da je 19. stoletje čas uveljavitve stroge delitve med javnim in zasebnim, so gostilne kot tipični javni prostori v tedanjem družbenem kontekstu igrale pomembno vlogo. V napetem odnosu z drugim tipičnim javnim prostorom, cerkvijo, so predstavljale najpomembnejši institucionalizirani javni prostor, kjer so različne socialne in/ali ideološko-nacionalne skupine prihajale v stik in zadovoljevale ne le svoje potrebe po hrani in pijači, temveč tudi po stikih, sprostitvi ipd. Barbara Pečnik v delu prepričljivo pokaže, kako se je spričo centralnega pomena gostišč kot tipičnih javnih prostorov tega časa v njih odražal tedanji družbeni red. Gostilniška kultura je namreč odražala spolne, razredne, nacionalne in politične delitve, ki so bile značilne tudi za širšo družbeno sliko tega časa. Dostopnost gostinskih lokalov je bila tako povezana s socialnim položajem, poleg tega pa so se spričo čedalje pomembnejše nacionalne in kasneje še politične diferenciacije gostilne delile še na tej podlagi. V Ljubljani so tako obstajala gostišča, ki so bile znana kot narodna oz. slovenska; taki sta bili npr. gostilni Sokol Pred škofijo (na današnjem Ciril-Metodovem trgu) ter Pri Zvezdi na Cesarja Jožefa trgu (današnji Krekov trg). V narodnih gostilnah so se zbirala stalna omizja slovenskih politikov in kulturnih delavcev. Krog okrog Frana Levstika je tako običajno sestankoval v Permetovi gostilni v Špitalski ulici, staroslovensko omizje Janeza Bleiweisa pa v Schreyerjevi hiši ob Tromostovju. Nasprotno so ljubljanski Nemci imeli svoje družabno središče v Ka-

zini na današnjem Kongresnem trgu. Kazina je kot nekakšen simbol ljubljanskega nemštva bila večkrat tarča slovenskih demonstracij, ki so nekajkrat kulminirale tudi v fizično nasilje, ko je začela množica stavbo obmetavati s kamenjem. Spričo naraščajočih ideoloških nasprotij v slovenskem taboru so se gostilne kmalu začele deliti tudi na liberalne in klerikalne. Sloves klerikalne gostilne je imel npr. Rokodelski dom na Komenskega ulici, pa tudi Katoliški dom na Turjaškem trgu. Nasprotno so se liberalci zbirali v Zvezdi na Kongresnem trgu ter Hafnerjevi pivarni na Sv. Petra cesti. Obe politični skupini sta skušali propagirati obisk njim naklonjenih gostiln ter svoje pristaše odvracati od obiska »konkurence«. Pri tem je potrebno dodati, da so se socialne in nacionalne opredelitve večkrat prekrivale. Nemški obiskovalci Kazine so bili tako predvsem pripadniki najvišjih družbenih slojev v tedanji Ljubljani.

Družbene razmere so se v gostilnah odražale tudi v neenakem položaju moških in žensk. Gostilne so bile za ženske dvojno omejene. Po eni strani so bile meščanske ženske v gostilnah kot tipičnem prostoru moške družabnosti načeloma nezaželeni (v gostilne in restavracije so zahajale kvečjemu v spremstvu mož), po drugi pa so ženske tudi redko delovale kot nosilke gostilničarske obrti, čeprav so obstajale tudi določene izjeme. Do takega položaja so prišle kvečjemu kot vdove oz. dedinje, ki so vodile obrt do polnoletnosti otrok oz. do ponovne poroke. Ženske poleg tega običajno niso bile lastnice gostilniške koncesije, temveč so jo imele zgolj v najemu od moških. Dvojna morala meščanske družbe se je kazala v tem, da so bile lepe natakarike predvsem v gostilnah (drugače je bilo v bolj elitnih kavarnah) zelo zaželeni, številni lastniki so jih celo raje zaposlovali kot natakarje, saj so si na njihov račun obetali povečati obisk oz. zaslužek.

Pravkar skicirano spolno delitev so utrjevali tedanji bonton, ki so poleg tega opredeljevali tudi ostale vidike obiskovanja gostiln ter lepega vedenja v njih. Spričo množice nevarnosti za moralno življenje, ki je pretila obiskovalcem gostiln, so pisci bontonov in moralisti poudarjali zmernost oz. omejitve pri samem obiskovanju gostiln. Največja nevarnost je bila dostopnost alkohola oz. pijančevanje, ki je hitro lahko pripeljalo do preteпов, iger na srečo in seveda plesa. Slednji je predvsem pri katoliških piscih veljal za eno največjih nevarnosti zoper spodobnost, zato so na nevarnost plesa številni pisci znova in znova opozarjali. Tudi bolj liberalno usmerjeni pisci, kot npr. plesni učitelj Edvin Rozman, so ples dopuščali le ob upoštevanju številnih omejitev, ki so obsegale tako primeren kraj za ples (nujna je bila dovolj osvetljena dvorana) kot tudi sam način plesanja (plesalec ne sme dame nikakor preveč privijati k sebi). Ples je končno omejevala tudi državna zakonodaja.

V drugem vsebinskem sklopu se avtorica posveča položaju gostilniške obrti v Ljubljani ter socialnemu položaju gostilničarjev. Gostilničarstvo je bilo v

Ljubljani vseskozi dobro razvito; na to je vplivala že sama lega mesta na križišču pomembnih prometnih poti. Prometna povezanost z drugimi deli habsburškega imperija je bila dobra, posebno po dokončanju Južne železnice. Razvoj prometa ter pojav prostega časa sta vplivala na hiter razvoj potovalne in počitniške kulture, posredno pa tudi na razvoj in specializacijo gostilniške ponudbe. V Ljubljani so bili zastopani vsi tipi gostinskih lokalov, od elitnih hotelskih restavracij, kavarn in gostiln, do manj uglednih vinotočev in zanikrnih beznic, kjer so točili ceneno žganje. Do začetka 20. stoletja sta po številu gostinskih obratov prednjačili Kapucinsko in Šentpetrsko predmestje, kasneje se je težišče premaknilo proti železniški postaji, močno se je razvila Dunajska ulica kot najpomembnejša vpadnica. Skladno s tem je Ljubljana premogla številne gostilničarske družine. Gostilničarstvo je bilo namreč večinoma družinska obrt, ki se je običajno prenašala od očeta na sina. V nekaterih primerih so jo, kot je bilo že omenjeno, prevzele tudi vdove. Skladno s pravkar skicirano hierarhijo gostilniških obratov je tudi med gostilničarji veljala določena hierarhija. Na vrhu so stali hotelirji in kavarnarji ter nekatere stare gostilničarske rodbine, na dnu pa lastniki manj uglednih krčem in beznic. Ne glede na notranje razlike so gostilničarji načeloma uživali visok družbeni ugled ter bili materialno dobro preskrbljeni. Dober materialni položaj se kaže tudi iz strukture njihovih gospodinjstev, ki so bila praviloma številna, poleg ožje družine so jih pogosto sestavljali tudi drugi sorodniki, ki so pomagali pri obrtnih opravilih, ter hišni posli. Tradicionalna sestava gostilničarskih gospodinjstev se je v Ljubljani v veliki meri ohranila še vse do prve svetovne vojne.

Barbari Pečnik je skratka uspelo temeljito predstaviti položaj ljubljanskega gostilničarstva na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Položaj ljubljanskih gostilničarjev je zajet iz kulturno-, socialno- in gospodarsko-zgodovinskega vidika. Pozitivistična predstavitev najpomembnejših ljubljanskih gostiln oz. gostilničarskih rodbin se uspešno prepleta z njihovo umestitvijo v sočasni družbeni kontekst oz. predstavitev vloge, ki so jo gostilne odigrale kot eden najpomembnejših javnih prostorov tega časa. Pri tem bo bralca, ki bi se želel seznaniti predvsem s teoretičnimi koncepti zmotilo, da so slednji obdelani bolj kot ne rudimentarno. Predstavitev razdelitve na javno in zasebno sfero kot tipična značilnost 19. stoletja je tako npr. povzeta zgolj po klasičnem konceptu Jürgena Habermasa, vpliv Katoliške cerkve na položaj ženske v družbi 19. stoletja pa je obdelan na vsega strani in pol. Bralec si zgolj na tej podlagi žal ne more ustvariti dovolj kompleksne slike o omenjenih fenomenih. Čeprav soočenje s temi vprašanji ni primarni namen dela, bi bila nekoliko podrobnejša obdelava oz. vključitev širšega spektra relevantne sekundarne literature dobrodošla. Ne glede na to raziskava predstavlja sistematičen in dobro utemeljen pregled zgodovine ljubljanskega gostilničarstva. Monografija Barbare Pečnik bo zato brez dvoma postala ena od referenčnih točk za vse nadaljnje raziskave te tematike, spričo privlačne snovi, berljivega sloga ter bogatega slikovnega gradiva pa bodo po njej brez dvoma pogosto segali tudi ljubiteljski raziskovalci preteklosti.

Matic Batič